

ALBA REGIA SZIMFONIKUS ZENEKAR

Bertalan Ákos
Oboa
Zenekari zenész

Filmek és a zene kapcsolata

A filmzene a film képsorait kísérő muzsika; a film megnézése által keltett élmény szerves része. Feladata elsődlegesen a szereplők érzelmeinek, az általuk megélt események hatásainak közvetítése. Tágabb értelemben a film végén vagy a filmben elhangzó különféle betétdalok is beleérthetők a fogalomba, szűkebb értelmezésben csak a képeket kísérő, leggyakrabban szimfonikus és szöveges énekhang nélküli zenét értjük alatta.

Már a mozgóképfeltalálásakor megjelent az az igény, hogy a vetített képhez hangok is tartozzanak, de a technikai korlátok miatt 1929-ig a legtöbb elkészült filmszalag néma maradt.

Maga a *némafilm* elnevezést ugyanis csak a hangosfilm megjelenése után kezdték el használni. Így emlegették azokat a filmeket, amikhez nem tartozott hang.

A némafilm hang nélküli filmművészeti alkotás, a szereplők hangos jeleneteket játszanak el, annak tudatában, hogy a film majd némán kerül a nézők elé. A dialógusok a jelenet közben feliratként voltak olvashatók. A vetítéskor a *moziban* sosem volt csend, a filmek bemutatása általában hangulatfestő zongorakíséréssel történt; drágább mozikban pedig zenekarral.

A némafilm-vetítéseket szinte kivétel nélkül élőzene, kezdetben leginkább zongoraszó kísérte. A hangszer a világ első filmbemutatójáról sem hiányzott, melyet a Lumière fivérek rendeztek Párizsban, 1895-ben. A zenének a kezdetektől nélkülözhetetlen szerepe volt; megteremtette azt a különleges légkört, melyből a nézők a szereplők által megélt érzelmekre tudtak következtetni. (A legkoraibb filmvetítések idején a zene azonban egy sokkal prózaibb feladatot is ellátott: elfedte a vetítógép hangos zörejeit.) Gyakran előfordult, hogy a filmforgatás során is jelen voltak zenészek, hogy játékukkal hasonló hatást érjenek el. A moziknak általában saját zongoristájuk volt. Az 1910-es évek közepétől a nagyvárosi filmszínházak már inkább orgonistákat vagy akár egész zenekart foglalkoztattak. A mozikba esetenként hatalmas, külön erre a célra tervezett orgonák kerültek, melyekkel zenekari hangzásokat lehetett utánozni, és az ütőhangszerek szerepét is betöltötték – akár a vágató lovak vagy a tomboló vihar hanghatásait is elő lehetett állítani velük.

A legkorábbi némafilmek zenéjét a vetítéskor improvizálták, vagy már létező klasszikus és színházi zenedarabokból állították össze. S ha az orgonista vagy a zongorista használt is megírt kottát, az improvizáció továbbra is szerves része maradt a korabeli filmek zenéjének. Az orgonista például akkor is alkalmazhatta a „vágató ló”-hatást a megfelelő képsorokhoz, ha az nem volt szigorúan előírva a számára. Az 1910-es évek közepétől aztán egyre gyakoribbá vált, hogy a filmek „saját” zenét kaptak. A rendezők rájöttek, hogy a különféle, a filmhez tulajdonképpen nem is kapcsolódó zenedarabok játsszása elvonja a közönség figyelmét a képekről. Egyre több „zenei kézikönyv” látott napvilágot, melyekben előre kidolgozott stílusokat és motívumokat jegyeztek le a különböző témák, mint például *természet, nemzet és társadalom, boldogság, félelmetes éj* bemutatásához. A filmek így egyfajta „konzerv”-zenét kaptak, mely azonban már jóval szerveesebb része lett a képsoroknak, mint a klasszikus darabok.

A némafilmek fénykorában a filmszínházak foglalkoztatták a legtöbb zenészt. A nagy gazdasági világválság (1929-33), és ezzel egyidőben a hangosfilm megjelenése azonban jelentősen megtizedelte a moziban dolgozó muzsikusok számát.

Nagyon kevés filmzene maradt fenn ebből az időből, és a zenetörténészeknek nem kis fejtörést okoz a rekonstruálásuk. Az ekkori filmzenét megkülönböztethetjük aszerint, hogy már meglévő darabokból állították-e össze, az adott film képsoraihoz írták-e, vagy éppen improvizálták. A némafilmek megzenésítésének témája az 1960-as, '70-es években igencsak kikerült az érdeklődés középpontjából. A némafilmekről ekkortájt inkább azt gondolták, hogy az a néző számára pusztán képi élményt hivatott jelenteni, melyet nem helyes zenével megzavarni. Manapság azonban a némafilmek hangszerelése iránti érdeklődés újraéledni látszik, akár olyan módon, hogy korabeli darabokból újra összeállítják a zenét, akár teljesen újat írnak.

1927-ben a Warner hangstúdiót épített, és még ugyanebben az évben, 1927. október 6-án bemutatták A dzsesszénekes című filmet, melyben egyszerre szerepeltek a hangeffektek, a zene és a párbeszéd.

<https://www.youtube.com/watch?v=JOwrsBePx38>

Az 1920-as évek végére az amerikai mozik 40%-a volt képes hangosfilmet is vetíteni. Ebben az időszakban igen népszerűek voltak a musicalfilmek

Az 1930-as években a rendezők még jobbra úgy gondolták, hogy a filmhez társuló zenének jól meghatározott oka kell legyen. Amikor például egy városi parkban játszódó szerelmes jelenet képsorai futottak, s a hangulatot hegedűszóló fejezte ki, a hegedűs a képkockákon is

megjelent, pedig semmi köze nem volt a jelenethez. Mindezek ellenére az operákhoz hasonlóan az ekkor készült filmekben általában folyamatosan szólt a zene, melynek megkomponálása már csak a szükségesen hatalmas terjedelem miatt sem volt egyszerű. Egy-egy film zenéjén több alkotó közösen dolgozott; a felhasznált témákat általában az éppen népszerű zenei stílus már meglévő repertoárjából merítve. S ahogy a technika fejlődésével a filmek előállítása egyre gyorsabb ütemű lett, a zene megírására gyakran nem jutott elegendő idő, így a komponisták még inkább kénytelenek voltak a bevett szokásokra, formulákra és klisékre támaszkodni.

A filmzeneszerzés világából nem maradt ki Charlie Chaplin sem (A kölyök, 1921; Aranyláz, 1925; Nagyvárosi fények, 1931; A diktátor, 1940 – ez utóbbi Chaplin első hangosfilmje volt).

<https://www.youtube.com/watch?v=q1U0eKOOwsQ>

A korszakban Amerikában igen népszerűek voltak a dalok, és a populáris zene és a klasszikus zene még nem feltétlenül zárták ki egymást. Filmzenéket és a filmekhez dalokat olyan zeneszerzők is komponáltak, mint Irving Berlin, George Gershwin. Az egyik legnagyobb hatású zeneszerző Wolfgang Korngold volt; egész jeleneteket átívelő, hatalmas, összetett hangzásvilágú zenéket írt, mely a wagneri operákhoz hasonló érzelmi hatásokat váltott ki. Olyan filmeket zenésített meg, mint például az 1935-ös *Captain Blood*, az 1938-as *The Adventures of Robin Hood*

https://www.youtube.com/watch?v=lAzVyKjKCzY&list=PLSJK_zXoNYZcOOqOG8fAs5gtiNxVeTZcl

Már a második világháború után terjedőben volt, hogy a filmekben kevesebb zene szóljon, az is jóval szerényebb hangszereléssel, mint az addig megszokott. Az amerikai filmzeneszerzést ekkortájt erős olasz és francia behatások érték. A művészek a klasszikus zeneszerzési technikákat a vidék Amerikájának zenei elemeivel ötvözték

Újabb forradalmat jelentett a filmzene világában az analóg szintetizátorok megjelenése az 1970-es évek végén, melyekkel akár helyettesíteni lehetett az egész zenekart. Az úttörő szerepet ezen a téren Vangelis töltötte be, akinek az 1981-es *Tűzszekerek* című filmhez írt zenéjét jutalmazta aranyszoborral az amerikai Filmakadémia.

<https://www.youtube.com/watch?v=8a-HfNE3EIo>

Magyarországon 1929. szeptember 20-án mutatta be a Forum Mozi az első hangosfilmet, mely *Az éneklő bolond* címet viselte, és még nem magyar gyártású film volt. 1930. május 12-én volt látható először Gaál Béla *Csak egy kislány van a világon* című filmje. A közönség elsősorban magyar nótákat hallhatott a képsorokhoz. A párbeszédet még némán vették fel, de a dalokat, éjjeli zenét, utólag hangosították és keverték hozzá.

<https://www.youtube.com/watch?v=5VeFgausYto>

A Hunnia Filmgyár 1931-ben már alkalmas volt hangfelvétel készítésére, s 1931. szeptember 25-én bemutathatta A kék bálvány című filmet, mely az első teljesen magyar gyártású hangosfilm volt. Nem igazán aratott átütő sikert, de az ezt követő, Csontos Gyula, Kabos Gyula és Jávor Pál főszereplésével készült Hyppolit, a lakáj már annál inkább.

<https://www.youtube.com/watch?v=cYgNIK7RgHs>

A film zenéjét és mai napig jól ismert dalait (*Köszönöm, hogy imádot*) Eisemann Mihály szerezte.

<https://www.youtube.com/watch?v=1PdH29HPj-o>

A *Hyppolit, a lakáj* a magyar polgári komédia alaphangnemét adta meg, és nagymértékben hatással volt a rákövetkező időszak magyar filmzenéjére.

A második világháború alatt és az azt követő években a politika a magyar filmkészítésre is igen nagy befolyást gyakorolt. A kor legtermékenyebb filmzeneszerzői közé tartozik Buday Dénes, aki ismert és elismert operettszerző is volt. Az 1960-as évektől a magyar kultúrpolitika enyhülést mutatott, s már engedélyezték a szókimondóbb, társadalomkritikus filmek bemutatását is.

Az 1980-as évek underground zenei mozgalmai a mozira is nagy hatást gyakoroltak. Sok magyar film zenéjét szerezte Fényes Szabolcs, Gonda János, Vukán György, Presser Gábor, stb., rajzfilmsorozatok gyakori zeneszerzője volt Pethő Zsolt.

Rózsa Miklóstól származik az a megállapítás, miszerint „*az első és legfontosabb a filmes szakmában egy komoly zeneszerző számára az, hogy megtanuljon stopperórával komponálni.*” A filmzeneszerzés folyamata leggyakrabban akkor kezdődik, amikor a film már összeállt, a vágások teljesen (vagy majdnem teljesen) készen vannak. A rendező ekkor a készülő filmet (egyes esetekben magát a forgatókönyvet is) a zeneszerző rendelkezésére bocsátja, aki megkezdi a témák és motívumok kidolgozását. Egyes rendezők nagyban rábízják a filmzenét a komponista elképzeléseire, mások a zeneszerzés folyamatában aktívabban részt vesznek, és igyekeznek közös nevezőre juttatni a saját elképzeléseiket a zeneszerzőéivel.

A mai modern technika lehetővé teszi, hogy a komponista a készülő szerzeményből rövid, „demó” verziókat mutathasson be a rendezőnek MIDI-állományok formájában, még azelőtt, hogy (általában szimfonikus zenekar segítségével) a filmzenét véglegesen rögzítsék.

Elterjedt az ún. *temp score* alkalmazása is: ez azt jelenti, hogy a készülő filmhez már meglévő zenék részleteit illesztik mintegy próbaképpen. Nem minden zeneszerző alkalmazza szívesen a *temp score*-t, mert előfordulhat, hogy a rendezőnek úgymond „túlságosan is megtetszik”, és ahhoz nagyban hasonló művet vár el a komponistától.

A filmzeneszerzők műveik hangszereléséhez általában igénybe veszik mások segítségét – a *hangszerelőknek* nem feladatuk új zenét írni, csupán a komponista által felvázolt zenei elképzeléseket adaptálni az egyes hangszerekhez. A hangszerelők alkalmazásának egyik oka lehet az időhiány – gyakran előfordul, hogy a film felvételei vagy a vágások csúsznak az eredeti elképzelésekhez képest, de a tervezett bemutatót nem akarják elhalasztani; ekkor a zeneszerzőre hárul, hogy „behozza” a lemaradást.

A legtöbb nagy költségvetésű film zenéje szimfonikus zenekarra íródik, de a szintetizátorok manapság már sosem hiányozhatnak – s még inkább igaz ez a kis költségvetésű filmekre, melyek keretébe nem fér bele egy egész zenekar alkalmazása. A zeneszerzők többsége maga vezényli a művet a felvételek elkészítésekor. A film képsorai a zenekar háta mögötti vetítövászonon peregnek; a karmester ezt nyomon követve vezényli a művet, hogy az pontosan illeszkedjen az eltervezett helyre. A vezénylést segítheti az ún. *click track* alkalmazása, mely lényegében a metronóm funkcióját tölti be.

Az amerikai Filmművészeti és Filmtudományi Akadémia 1929-ben alapította az Oscar-díjat; ennek 1934 óta van *Legjobb filmzene* és *Legjobb betétdal* kategóriája is. Előbbit egyes években különválasztották dráma és komédia/musical alkategóriákra.

A Golden Globe (Arany Glóbusz)-díjat, mely az Oscar-díjat követi a rangsorban, 1944-ben alapította a Hollywoodban dolgozó külföldi újságírók szervezete; a filmzenéket 1948, a betétdalokat 1962 óta díjazza. Gyakorta előfordul, hogy ugyanaz a filmzene nyeri el a Golden Globe- és az Oscar-díjat is

Szintén egy amerikai szervezet, a *National Academy of Recording Arts and Sciences* ítéli oda a Gramophone-díjat, népszerűbb nevén a *Grammyt*. Az 1958-ban alapított elismerésnek 1960 óta van filmzenei kategóriája is (a legjobb betétdalt 1988 óta tüntetik ki vele). A díj az Oscarral ellentétben mindig jobban követte az éppen divatos irányvonalakat, és kevésbé foglalkozik a zene filmben betöltött szerepével; magát a filmzenealbumot értékeli.

Forrás: Wikipedia

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Filmzene>